

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Strafrecht in tijden van demonstraties

Voorde, J.M. ten

Citation

Voorde, J. M. ten. (2024). Strafrecht in tijden van demonstraties.
Proces: Tijdschrift Voor Strafrechtspleging, 103(2), 75-77.
doi:10.5553/PROCES/016500762024102002001

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4196303>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

TEN GELEIDE

Strafrecht in tijden van demonstraties

*Jeroen ten Voorde**

In de kolommen van dit tijdschrift wordt vaak en terecht aandacht gevraagd voor strafbaar handelen dat in de private sfeer plaatsvindt en in de kern kan worden beschouwd als een conflict tussen enkele personen. De ernst van de gedragingen kan maken dat zij een publiek karakter krijgen, dat wil zeggen een zaak voor de (strafrechtelijke) overheid. Ook in dit nummer van *PROCES* wordt ruim aandacht geschonken aan dergelijk strafbaar handelen en de vraag opgeworpen of beleid daartegen nodig is.

Er zijn ook gevallen die een publiek karakter hebben. De gedragingen vinden in de publieke sfeer plaats en vaak tegen de achtergrond van een maatschappelijke discussie waarin voor- en tegenstanders zich tegenover elkaar vinden. De overheid wordt uitgedaagd te handelen, maar heeft het niet gemakkelijk om een passende reactie te formuleren. Anders dan bij het strafbare handelen in de private sfeer, zijn er bij gedragingen die een publiek karakter hebben grote aarzelingen bij het optreden van de overheid. Het is een van de paradoxen van deze tijd: de overheid treedt steeds vaker op in de private sfeer en van haar wordt op dit terrein gezag en (ingrijpend) handelen geëist. In de publieke sfeer lijkt het handelen van de overheid steeds meer als verdacht te worden beschouwd en lijkt gezag bijna een vies woord. We zien dat onder meer wanneer het gaat om het handelen in het kader van demonstraties en protesten. Daarvan hebben we er de laatste tijd heel wat gehad: van blokkeerfriezen tot coronaprotesten, van trekkers op het Malieveld tot Extinction Rebellion een paar honderd meter verderop. Bij heel wat protesten trad de politie op en leidden aanhoudingen tot vervolging en berechting van demonstranten, die vervolgens weer leidden tot een maatschappelijk debat over het optreden van de politie. In heel wat rechterlijke uitspraken die op rechtspraak.nl zijn gepubliceerd, wordt ingegaan op verschillende burgerrechten, in het bijzonder het recht op vrije meningsuiting en het demonstratierecht. Deze rechten staan in onze Grondwet,¹ maar ook in verschillende belangrijke internationale verdragen. Beide rechten gelden als ‘the foundations’ van een democratische samenleving.² In het debat over politieoptreden naar aanleiding van demonstraties worden harde woorden niet geschuwd; het gezag wil zich laten gelden. Zo wordt gezag ook een vies woord. Het uiten van een mening of het demonstreren voor wat de demonstranten de goede zaak vinden, hoort er immers gewoon bij, ook als dat tegen het zere been van het

* Prof. mr. Jeroen ten Voorde is hoogleraar Straf- en strafprocesrecht aan de Universiteit Leiden en lid van de redactie van *PROCES*.

1 Resp. art. 7 en 9 Grondwet.

2 Zie HR 19 december 2023, ECLI:NL:HR:2023:1742 en HR 6 juli 2021, ECLI:NL:HR:2021:1036, onder verwijzing naar relevante rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

publiek gezag is. Tegelijkertijd zijn beide rechten niet absoluut: een democratische samenleving mag zich verdedigen tegen uitingen of demonstraties waarin haat wordt gezaaid of wordt gebruik gemaakt van geweld. Daarmee zijn die vrijheden niet verdwenen. Een gemeenschap waarin haat genormaliseerd wordt of het geweld onbeantwoord laat, zet de *democratische samenleving* zelf op het spel. Net zoals er geen democratische samenleving kan bestaan als een ‘sterke leider’ wordt aangewezen om problemen op te lossen. Dergelijke leiders houden immers niet van tegenspraak.

De strafrechtspraak probeert intussen een balans te vinden tussen het burgerrecht van demonstratie en vrijheid van meningsuiting, en de belangen van openbare orde en veiligheid van andere personen die bij een demonstratie in het geding kunnen komen. De rechter heeft daarbij ook oog voor het openbaar gezag, dat soms onder uitdagende omstandigheden moet opereren.³ In de gepubliceerde rechtspraak komt voor dat het demonstratierecht tot straffeloosheid leidt, omdat sprake is van een ‘chilling effect’ door het ingrijpen door de overheid.⁴ En waar strafbaarheid volgt, is niet gezegd dat de rechter geen oog heeft voor de redenen waarom mensen hebben besloten tot deelneming aan een demonstratie. Daarbij kunnen zowel publieke als persoonlijke belangen een rol spelen.⁵ Ook hier speelt het voorkomen van een ‘chilling effect’ door het optreden van de overheid een rol (bijvoorbeeld door het opleggen van een niet al te hoge straf).⁶ Over deze rechtspraak en over het optreden van politie, Openbaar Ministerie, burgemeesters en burgers en bedrijven bij dergelijke demonstraties kan vanuit juridisch en sociaalwetenschappelijk perspectief meer worden gezegd. Er is natuurlijk best wel wat onderzoek verricht naar percepties van aangehouden en vervolgte demonstranten, naar percepties van het bredere publiek over demonstraties en de aanpak daarvan, naar het handelen van politie en burgemeesters, naar de (strafrechtelijke) middelen die het openbaar gezag tot zijn beschikking heeft, naar de kennis bij het openbaar gezag van het demonstratierecht en de grenzen ervan, en naar de wijze waarop de rechter het demonstratierecht betreft in een strafzaak, maar naar mijn idee veel minder in verhouding tot de aandacht die uitgaat naar strafbaar handelen in de private sfeer. Ik vind dat het tijd wordt om dat te veranderen. Niet alleen omdat het wetenschappelijk interessant is een terrein verder te verkennen en te leren kennen, of omdat de praktijk kan worden geholpen met die vergaarde kennis, maar vooral omdat het hier gaat om de democratie in werking. Omwille daarvan moeten we weten hoe zij werkt en of ze goed werkt en als dat niet zo is, hoe we de democratie beter kunnen laten functioneren.

Mellaard en collega-auteurs buigen zich in hun peer reviewed artikel over de vraag hoe de aanpak om slachtoffers van partnergeweld te beschermen kan worden verbeterd, en hoe de paradox dat de aanpak niet of onvoldoende leidt tot veiligheid bij het slachtoffer kan worden bestreden. Aan de hand van het Action Scales Model

3 Rb. Rotterdam 20 januari 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:259.

4 Rb. Noord-Holland 31 augustus 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:7825.

5 Rb. Noord-Nederland 21 juni 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:2573.

6 Rb. Den Haag 4 november 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:14575; Rb. Midden-Nederland 9 december 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:5240.

werden tijdens focusgroepen verschillende onderwerpen besproken en aanbevelingen geformuleerd. Aanbevolen wordt onder andere het slachtoffer daadwerkelijk centraal te stellen (niet alleen praten over maar ook met slachtoffers), het aanstellen van een slachtoffervertegenwoordiger en het garanderen dat informatie met het slachtoffer ‘meereist’ en nadenken wat wordt bedoeld met zelfredzaamheid en of dat daadwerkelijk moet worden nagestreefd.

Geenen en **Duin** doen verslag van een verkennend kwalitatief onderzoek naar een belangrijk maar nog tamelijk onderbelicht thema: hoe om te gaan met de emoties van cliënten en de eigen emoties als reclasseringswerker? Uit het onderzoek blijkt dat reclasseringswerk verschillende emoties oproept: walging en irritatie, maar ook trots. Die emoties kunnen niet altijd worden geuit in het cliëntencontact en dat maakt het noodzakelijk dat daarvoor wel ruimte is tussen collega’s, zoals het ook gewenst is om met collega’s te bespreken welke emoties wel in het cliëntencontact mogen worden geuit.

Smulders bespreekt in haar PROCESperikel een project om burgers meer te betrekken bij de preventie en aanpak van ondermijnende criminaliteit.

Alberts en **Althoff** onderzoeken in hun bijdrage de vraag of Nederland een femicideprobleem heeft dat specifiek beleid vereist. De auteurs merken allereerst op dat het thans op internationaal niveau ontbreekt aan een uniforme definitie van femicide. Vervolgens worden kanttekeningen geplaatst bij de omvang van femicide in Nederland. In de aanpak van seksueel en huiselijk geweld blijkt Nederland relatief weinig aandacht te besteden aan gender als onderliggende oorzaak van en motief voor deze vormen van geweld. Dat verklaart waarom het ook aan specifiek beleid omtrent femicide ontbreekt. De auteurs vragen zich ook af of dergelijk beleid direct nodig en zinvol is. Femicide moet worden aangepakt, maar specifiek beleid voeren komt de auteurs voor als onnodig, zelfs onzinnig.

In haar PS van een redacteur bespreekt **Coosje Peterse** de ‘black box’ die de fase van executie van onherroepelijke straffen soms is en die bij afgestraften tot veel stress en onzekerheid kan leiden.